

Türk Dış Politikasında Tez Canlılık Sorunu

Özet

Bu çalışmada, Türkiye'nin Soğuk Savaş'ın ilk yıllarından itibaren özellikle Ortadoğu'ya yönelik dış politika hamlelerinde çokça örneği görülen tez canlı kararları sorunsallaştırılmıştır. Sosyal kavramların Uluslararası İlişkiler disiplinine uyarlandığı İnşacı yaklaşıma benzer bir metot izlenerek, beşeri bir özellik ve bir karakteristik huyun dış politika kararlarında devletlerin reflekslerinde de kendini gösterme potansiyeli ortaya konulmuştur. Hem aceleci, hem de akla göre duygunun daha yoğun olduğu kimi dış politika kararlarının, tıpkı tez canlı bir insanın sosyal yaşamda aldığı kararlarda karşılaştığı gibi devletlerde de pişmanlık gibi bir sonuç yaratabileceğinin savunulduğu bu çalışmada, Türkiye'nin zamanında verdiği tez canlı kararlarının getirdiği sonuçlardan dersler çıkararak bu özelliğin etkisini minimuma indirdiği iddia edilmektedir. Uluslararası İlişkiler literatüründe daha önce kullanılmamış olan tez canlılık ifadesinin dış politikada kimi hesaplarla alınan hissi ve fevri kararlara tekabül ettiği anlatılırken, hangi kararların tez canlılık çerçevesinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği de bu çalışmada tartışılmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin farklı zamanlardaki farklı dış politika uygulamalarından örnekler verilmiş ve mümkün olduğunca kronolojiye sadık kalınarak gelinen noktanın sağlıklı bir tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

Uğur Matıç

Dr. Öğr. Üyesi,
Karamanoğlu
Mehmetbey
Üniversitesi, İİBF,
Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler
Bölümü

Anahtar kelimeler: Tez Canlılık, Dış Politika, Türk Dış Politikası, Karar Verme, Ortadoğu.

The Impetuosity Problem in Turkish Foreign Policy

Abstract

In this study, impetuous decisions, seen a lot of examples in Turkish foreign policy moves -especially towards the Middle East- since the early years of the Cold War, are problematized. By following a similar method to the Constructivist approach in which the social concepts are adapted to the discipline of International Relations, it has been shown that a human being property can also be found in the reflexes of states in foreign policy decisions. Both hasty and sensible foreign policy decisions, just as impatient man faces in his decisions taken in social life, states are experience remorse too. This study defends that Turkey also learned from his mistakes in history and minimized impetuous policies. This phrase, which has not been used in the literature of International Relations, meaning that sentimental and impulsive decisions in foreign policy. And in this study it was discussed whether one decision can be in framework of impetuosity or not. In this context, different examples of Turkish foreign policy history were examined. Adhering to the chronology, it has been purposed to be the present situation understood correctly.

Keywords: Impetuosity, Foreign Policy, Turkish Foreign Policy, Decision Making, Middle East.

مشكلة التسرع في السياسة الخارجية التركية

الملخص

في هذا العمل، تم تناول مشكلة القرارات المتسارعة التي ظهرت أمثلة عليها لمرات عديدة في التاريخ السياسي التركي بعد الحرب الباردة، وخصوصاً فيما يتعلق بالشرق الأوسط. تم اتباع طريقة قريبة للمنهج البناء الذي تم فيه موافقة المفاهيم الاجتماعية بنظام العلاقات الدولية، وتم وضع قابلية وإمكانية انعكاس الشخصية البشرية والعادات والأطوار البشرية على اظهار نفسها في ردود فعل الدولة وسياساتها. وتفيد هذه الدراسة بأن ان القرارات التي يتم اتخاذها في السياسات الخارجية بالاستناد إلى التسرع والميل للعاطفة أكثر من العقل، ستكون مشابحة لقرارات شخص متسرع في الحياة الاجتماعية وبالنتيجة سيكون لها نتائج سلبية وتؤدي إلى الندم في سياسات الدول. وتطرح هذه الدراسة بأن النتائج التي ظهرت عقب القرارات المتسارعة التي اتخذتها تركيا جعلتها تأخذ درساً أدى إلى التخفيف من التسرع في اتخاذ القرارات. وإن عبارة التسرع عبارة لم يتم استخدامها في أدب العلاقات الدولية، تقابل في السياسة الخارجية قرارات اندفاعية وفورية متسارعة، وتم في هذه الدراسة نقاش كيفية الحكم على قرار بأنه اتخذ بشكل متسرع أو عدم ذلك. كما قدمت هذه الدراسة ضمن هذا السياق نماذج وأمثلة على القرارات التي اتخذتها تركيا في السياسات الخارجية والعمل على فهم الوضع الحالي مع التقيد التام بالتسلسل الزمني.

الكلمات المفتاحية: التسرع، السياسة الخارجية، السياسة الخارجية التركية، اتخاذ القرار، الشرق الأوسط.

Giriş

“Tez canlı” tabirinin Türk Dil Kurumundaki (TDK) kelime anlamı “aceleci” olarak verilmiştir. İngilizce sözlüklerde ise *impatient* (sabırsız, aceleci) ya da *restless* (kararsız, vesveseli) gibi tabirler çıksa da bu kelimeler tez canlılığın Türkçede kullanıldığı anlamları bire bir karşılamamaktadır. Zira sosyal hayatta tez canlılığı soğukkanlılığın (*calmness, cool blood*) zıt anlamı olarak düşünmek mümkünken, insan ilişkilerinde samimiyet sınırını ayarlayamayan, çabuk güvenen ve çabuk inanan (*gullable*) kişiler için de tez canlı tabirinin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Tez canlılıkla alınmış kararların çok defa pişmanlık yarattığı, tez canlı kişilikteki insanların da çoğu zaman bu özellikleri nedeniyle yanlış kararlar verdiği ve aldatılabildikleri, dolayısıyla insan ilişkilerinde başarısızlığa uğradıkları söylenebilir. Bu bakımdan “tez canlılık” herhangi bir bireyin spesifik bir olay karşısındaki tavrını belirlerken içinde bulunduğu şartlar ve ruh haline göre verdiği kararı nitelemek için kullanılan bir ifadeyken, “tez canlı” ise tez canlılığın karakteristik bir özellik olarak yerleşmiş bulunduğu kişiler için kullanılabilen bir ifadedir.

Tez canlılık kavramını devletlerin dış politika davranışlarını yorumlamak için de kullanmak mümkündür. Bir dış politika hamlesi gerçekleştirilirken karar vericilerin etraflıca düşünmeleri, tarihsel arka planı hesaba katmaları, mevcut durumu değerlendirip ileriye dönük öngörülerde bulunmaları beklenir. Tez canlılık olarak ifade edilen dış politika hamlelerinde ise bunlara gerek yoktur. Hızlı ve fazla düşünülmeden alınan kararlar söz konusudur. Burada hemen belirtmek gerekir ki uluslararası ilişkilerde acil ve hızlı karar verilmesi gereken kimi istisnai durumlarda alınan kararlarla tez canlılık karıştırılmamalıdır. Zira böylesi durumlarda da aktörün karşısına çıkabilecek ihtimallere dair öngörüler olmalıdır. Bu tip durumlarda alınan kararların tez canlılık olarak değerlendirilmesi doğru olmaz. Uluslararası ilişkilerde tez canlılık, inisiyatifin tamamen aktörün kendi elinde bulunduğu hallerde ve aciliyet göstermeyen durumlar karşısında dahi gereksiz yere hızlı ve düşünülmeden verilmiş kararlar için uygun bir nitelemedir.

Herhangi bir devletin herhangi bir dış politika hamlesinde tez canlılığa düşmesi mümkündür. Fakat tez canlılık örneklerinin sayısı dış politika hamlelerinde çokça rastlanan bir devletin tez canlılık adeta karakteristik bir özelliği haline gelebilmektedir. Dış politika karar mekanizmaları tam anlamıyla oturmamış ya da diplomasi geleneği bulunmayan devletlerin tez canlı dış politika izleme potansiyeli bu bakımdan daha yüksektir. Ancak Türkiye gibi köklü bir diplomasi geleneğine sahip olan devletlerin de dış politikada tez canlılık gösterdiği dönemler olabilmektedir.

Teorik anlamda devleti temel aktör olarak görmekle birlikte, insani bir özelliğin devletlerin davranışlarında gözlemlenmesi hasebiyle bu çalışmanın bakış açısının inşacı yaklaşımla örtüştüğü bir gerçektir. Bu bakımdan “Devletler insan mıdır” sorusu üzerinden Uluslararası İlişkilerde Antropomorfizm tartışmalarını değerlendiren Erdem Özlük’ün intikam, travma, kötülük, onur, güven, empati gibi kavramların Uluslararası İlişkiler disiplininde karşılıklarını derinlemesine tahlil ettiği kitabındaki¹⁶⁵ tartışmalara yaklaşan ve eklenilebilecek olan bir perspektif geliştirilmiştir. Keza bu çalışmada, bir sebep sonuç ilişkisi kurulduğunda Türk dış politikasında tez canlılığın sebebinin Batılı kimlik inşasında aranması gerektiği savunulmaktadır. Bu yaklaşım da inşacı kuram çerçevesinde bir okumanın ürünüdür.¹⁶⁶ Nitekim ilk kısımda, Türkçede fevri davranışları ve bu özellikleri taşıyan bireyleri nitelemekte kullanılan tez canlılık kavramının devletlerin dış politika davranışlarına uyarlanabilirliği tartışılmıştır. Öncelikle hangi dış politika davranışlarının tez canlılık olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği tartışılarak dış politikada tez canlılık tanımlanmıştır.

Bu çalışmanın başlıca sorunsalı, Türkiye’nin özellikle Soğuk Savaş döneminde adeta kronik hale gelmiş olan tez canlı dış politikalarıdır. Dolayısıyla ikinci kısımda Türk dış politikasında tez canlılık örnekleri verilerek bunların nedenlerine dair tartışmalara yer verilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde de örneklerine rastlanan tez canlı dış politikanın bugünkü Türk dış politikasındaki etkilerine de bu kısımda yer verilmiştir. Üçüncü kısımda ise fevri ve hissi olması nedeniyle Türk dış politikasında tez canlılık gibi bir görüntü veren, buna mukabil yarattığı sonuçları itibarıyla tez canlılıktan uzak ve aslında çok farklı kavramlarla izah edilebilen örneklere yer verilmiştir. Böylece tez canlılıkla neyin kastedildiği, tez canlılık olarak gösterilemeyecek olan örnekler üzerinden anlatılmıştır.

Dış politikada Tez Canlılık

Tez canlılığın kelime anlamı düşünüldüğünde hissî ve fevrî olmak üzere başlıca iki özelliği olduğunu söylemek mümkündür. Dış politikaya uyarlandığında, ilk bakışta aceleyle verilmiş her kararın tez canlılık olarak değerlendirilebileceğine dair bir kanaat oluşmakla birlikte, hızlı karar verme tez can-

¹⁶⁵ Erdem Özlük, *Uluslararası İlişkilere Duygusal Bakış*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2016, s. 60-103.

¹⁶⁶ Türk dış politikasını inşacı perspektifle değerlendiren bir çalışma için bkz.: Yücel Bozdağlıoğlu, *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity, A Constructivist Approach*, New York ve Londra, Routledge, 2003.

lılığı karşılamamaktadır. Zira devletlerin hızlı bir şekilde karar almalarını gerektiren durumlar söz konusu olabilmektedir ve her hızlı kararın tez canlılık olarak değerlendirilmesi doğru değildir. Aceleyle verilmiş ancak tam olarak sonuçları hesaplanmamış olan kararların tez canlılıkla verildiğini söylemek daha isabetli olur. Bununla birlikte tez canlı dış politikaların tamamen akılcılıktan uzak, yani hepten hesapsız hamleler olduğunu söylemek de yanıltıcı olabilmektedir. Fevri ve hissi olarak verilen kararların çoğunlukla kısa vadeli olan ve derinlemesine olmayan bir hesabın sonucunda verildiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla çabuk karar verme sürecinde kısa vadeli hesapların ya da yanlış yapılan hesapların pragmatik bir yönünün olmadığını söylemek pek mümkün değildir. Ancak etraflıca bir analize tabi tutulmayan bir karar, pragmatik bir düşünceyle verilmiş ve aceleyle verilmemiş dahi olsa rasyonalitesi sorgulanır nitelikte olacağı için tez canlı olarak nitelenmeye adaydır.

Tez canlı dış politikanın bir diğer özelliği, muhatap olunan devletlerin de çıkar, beklenti ve tepkilerini hesap etmekten uzak olmasıdır. 1950'li yıllarda Türkiye'nin Bağdat Paketi konusunda Ortadoğu ülkelerine yönelik izlediği politikalara bakıldığında, Arap dünyasının sokaklarında antiemperyalist ve milliyetçi söylemlerin hâkim olduğunun göz ardı edildiği görülmektedir. Bu durum Arap ülkelerinin Batı adına kurulan bir pakta nasıl bakacağını hesaba katılmadığının, dolayısıyla bir empati yoksunluğunun göstergesidir. Buna ek olarak uluslararası ilişkilerde dost-düşman ayrımını tam anlamıyla yapamayan, ya da dostluk mefhumuna diğer aktörlerden fazla önem veren¹⁶⁷ bir yaklaşımın da tez canlı nitelikteki dış politikada bulunduğu söylenebilir.

Dolayısıyla tez canlı dış politikada rasyonaliteden uzak bir pragmatizm olduğunu ve muhatapların düşüncelerinin ne olduğuna dair bir araştırma yapılmaksızın, varsayım üzerine hareket edildiğini söylemek mümkündür. Böyle bir politikanın da hiç kuşkusuz umulmadık sonuçlar verme potansiyeli yüksektir. Zira tez canlılığın bir karakteristik özellik olarak iyimser (saf) bir yaklaşım barındırdığı düşünüldüğünde, hayal kırıklığıyla sonuçlanması da kuvvetle muhtemeldir.

O halde tez canlı dış politika yalnızca hızlı karar vermekle ilgili değildir. Bir dış politika hamlesinin tez canlı olarak tanımlanabilmesi için hissî ve

¹⁶⁷ Örneğin Lord Palmerston kuralı olarak da bilinen "İngiltere'nin ebedi dostları ve düşmanları yoktur, değişmez çıkarları vardır" ifadesi, İngiliz dış politikası hakkında verdiği fikirden çok diğer devletlerin İngiltere'ye karşı politikalarında dostluk mefhumuna ne kadar anlam yüklemeleri gerektiği konusunda bir uyarı niteliğindedir. Bkz.: <https://history.blog.gov.uk-/2016/04/07/lordpalmerston/> (E.T. 13.07.2017). Bu kural daha sonra Realist Uluslararası İlişkiler teorilerine dayanan birçok yaklaşım için de "devletlerin dostları yoktur, çıkarları vardır" gibi bir genellemeye bürünen bir ön kabul haline gelmiştir.

fevrî olması, umulmadık sonuçlar verme potansiyeline sahip olması, rasyonalitesinin tartışılır nitelikte olması ve empatiden yoksunluk unsurlarını bir arada taşıyor olması gerekmektedir. Bu özelliklerin bazılarını ya da tamamını kısmen taşıyor gibi görünen kimi dış politika hamleleri de her zaman tez canlılıkla itham edilemez. Başka bir deyişle, örneğin yerinde verilmiş bir tepki fevri ve hissi olarak değerlendirilebilir. Veyahut aktör, vereceği kararın sonuçlarını kestirmekte güçlük çekebilir. Fakat o devletin makro ölçekteki dış politika anlayışıyla çelişmeyen bir kararın tez canlılık olarak değerlendirilemeyeceği de bir gerçektir. Dolayısıyla yanlış ya da hatalı olarak yorumlanabilecek olan her dış politika hamlesinin tez canlılıkla açıklanması mümkün olmadığı gibi, tez canlılık gibi görünen her dış politika hamlesinin de hatalı ya da yanlış olması zorunlu değildir.

Uluslararası ilişkiler disiplininde ve dış politika literatüründe “tez canlı” kavramına bire bir tekabül eden herhangi bir kavram bulunmamakla beraber, kavramın karar alma anıyla ilgili olması hasebiyle, bu çalışmada tez canlılık olarak nitelendirilen örneklerin karar verme teorileri çerçevesinde değerlendirilmesi mümkündür.¹⁶⁸ Realist paradigmanın devletlerin karar verme süreçlerinde rasyonel bir tutum içinde oldukları yani mantıksal bir zeminde çıkar odaklı hareket ettikleri varsayımının geçerli olmadığı bir duruma işaret etmesi bakımından tez canlılık, karar verme teorilerinde “irrasyonel”¹⁶⁹ olarak değerlendirilebilen bir durumu işaret etmektedir. Karar verme teorileri karar verme süreçlerine, birey olarak liderlere ya da karar alma mekanizması içindeki birey ve gruplara odaklanmaktadır.¹⁷⁰ Bu çalışmada ise farklı olarak karar süreçlerine veya karar verme mekanizmasını yöneten kişi ya da gruplara değil, bizzat mekanizmanın kendisine odaklanılarak tez canlılığın bir devletin dış politikasının genel bir özelliği olup olmadığı tartışma konusu edilmiştir. Dolayısıyla burada karar verme teorilerine eklenilebilecek bir bakış açısı geliştirilmesi hedeflenirken, diğer yandan aslında devleti sosyal bir varlık olarak değerlendiren inşacı kuramlara yaklaşılmaktadır.¹⁷¹

¹⁶⁸ Karar verme teorileriyle ilgili olarak genel bir okuma için bkz.: Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler Teorileri İstanbul, Alfa Yay., 2002, s. 507-545 ve Ertan Efeğil, Dış Politika Analizi Ders Notları, İstanbul, Gündoğan Yay., 2018, s. 125-150.

¹⁶⁹ Karar verme sürecinde rasyonalite ve irrasyonelite kavramlarının geniş bir analizi için bkz.: Sidney Verba, “Assumptions of Rationality and Non-Rationality in Models of International System”, James N. Rosenau (Ed.), International Politics and Foreign Policy, a Reader in Research and Theory, New York, The Free Press, 1969, ss. 217-231.

¹⁷⁰ Richard C. Snyder v.d., Decision-Making as a Approach to the Study of International Politics, Palgrave Macmillan, 2002, s. 152; Ole R. Holsti, “Theories of International Relations: realism and Its Challenge”, Charles W. Kegley (Ed.), Contraversies in International Relations Theory, Realism and the Neoliberal Challenge, New York, St. Martin’s Press, ss. 35-65, s. 47’den aktaran: Arı, a.g.e., s. 510.

¹⁷¹ İnşacılık ya da *Konstrüktivizm* hakkında genel bir okuma için bkz.: Alexander Wendt, Social Theory of International Politics, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Carl Schmitt'in "istisnai durum"¹⁷² olarak adlandırdığı kritik anlarda karar vericinin illa akla dayanmasının gerekmediği, bir takım duygu yoğunluğuyla hareket edebildiği yorumu da, burada vurgulanmak istenen durumu hatırlatmaktadır. Bununla birlikte tez canlılık Schmitt'tin istisnai durumunun da istisnasıdır. Zira Schmitt karar vericinin dost-düşman ayrımı¹⁷³ yapabileme özelliğini vurgularken tez canlılıkla açıklanan durumlarda ise bunun tam tersi bir durum söz konusu olabilmektedir. Keza Schmitt istisnai durumla aslında egemen olanın kim olduğuna vurgu yaparken siyaseti açıklamada rasyonalitenin bazı anlarda bir teferruata dönüşebileceğini vurgulamaktadır.¹⁷⁴ İlerleyen kısımlarda üzerinde durulacak olan Türk dış politikasındaki tez canlılık örneklerinde ise dost-düşman ayrımının tam anlamıyla gerçekleşmediği, buna mukabil verilen kararların iyi hesaplanmamış bir rasyonalitenin ürünü olduğu görülmektedir.

Devletlerin her zaman çıkar odaklı olmadıkları, normatif unsurların da karar mekanizmasında etkili olduğunu söyleyen ve genel anlamda idealist olarak tabir edilen yaklaşımlarda vurgulanan değer unsurunun da aslında bir yere kadar rasyonaliteyle ilgisi vardır. Zira aktörlerin sahip olduğu değerlerle örtüşen kararlar alması, kendisiyle çelişmemek ve tutarlı bir politika izlemek bakımından rasyonel olarak değerlendirilebileceği gibi, bu değerlere sahip veya saygılı olan diğer aktörler ya da yönetilenler tarafından da bir saygınlık kazandıracağı için aslında normatif unsurlara önem vermenin de çıkar sağladığı söylenebilir. Nitekim Realizmin atası sayılan Niccolo Machiavelli'nin hükümdarın ahlak kavramına nasıl yaklaşması gerektiği konusundaki düşünceleri de aslında bunu öngörmektedir.¹⁷⁵

Tez canlılık ise ne çıkarlar ne de değerler ekseninde tam olarak açıklanabilen bir durumdur. Aktörlerin kimlik politikalarıyla, karakteristik özellikleriyle, diplomatik tecrübe eksiklikleri ya da bunlara benzer unsurlarla izah edilebilen, bazen bunlarla dahi izahı mümkün olmayan tez canlı tutumlarının dış politika üzerindeki etkileri, zamanla kronikleşerek devletin dış politikasının bir özelliği halini alma riski taşımaktadır. Bunun tedavisi ise o hatanın nedenlerinin iyi anlaşılıp tekrar aynı hataya düşmemektir. Dan Reiter'in ge-

¹⁷² Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, Çev.: Emre Zeybekoğlu, Ankara, Dost Kitabevi, 2002, s. 13-14.

¹⁷³ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, Çev.: Ece Göztepe, İstanbul, Metis Yayınları, 2006, s. 62-63.

¹⁷⁴ Schmitt, *Siyasi İlahiyat... a.y.*

¹⁷⁵ Machiavelli, "Amaca giden her yolun mübahtır" derken ahlakı ikinci plana iten bir yaklaşım gösterdiği düşüncesiyle ün yapmış olsa da Prens kitabının tamamı incelendiğinde değerlere büyük önem attığı, bununla birlikte siyaseti bunlardan bağımsız düşünmek gerektiğini savunmaktadır. Konuya dair tartışmalara kitabın Türkçe çevirisinin sunuşunda da kısaca yer verilmiştir. Bkz.: Niholo Machiavelli, *Prens*, Çev.: Nazım Güvenç, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994, s. 9-11.

liştirdiği ve Nur Bilge-Criss'in İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin Batıya yönelimine uyarladığı tarihsel tecrübelerden ders alma teorisi¹⁷⁶, çok basit anlamıyla devletlerin de tıpkı insanlar gibi geçmiş tecrübelerinden yola çıkarak hatalarından ders çıkardıklarını ve dış politikalarını buna göre belirledikleri görüşünü savunur. Burada da Türkiye'nin dış politika konusunda tecrübe ettiği kimi tez canlılık örnekleri ve bu tez canlı nitelikteki dış politika karar ve hamlelerinden alınan ve alınabilecek olan dersler masaya yatırılmıştır.

Türk Dış Politikasında Tez Canlılık Örnekleri

Tez canlılık daha ziyade diplomasi geleneği tam anlamıyla oturmamış olan ülkelerin dış politikalarında görülür. Bununla birlikte karar verme süreçlerine odaklanıldığında, karar vericiyi etkileyen çeşitli faktörlere göre diplomasi geleneğine sahip olan devletlerin de dış politikalarında görülebilecek bir husustur tez canlılık. Ancak bu nadir rastlanan bir durumdur. Eğer ki bir devletin dış politika kararlarında tez canlılık örneklerine çokça rastlanıyorsa bu durum tez canlılığın kronik bir hal aldığını göstermektedir. Türkiye'nin Soğuk Savaş yıllarında Batı eksenli olarak, özellikle Ortadoğu'da izlediği bölge politikalarında görülen kimi tez canlılıklar da bu kronikleşmeye örnek teşkil etmiştir. Osmanlı diplomasi geleneğine sahip olan ve bunu Cumhuriyet rejimine geçtiğinde de bir şekilde sürdüren Türkiye'nin dış politikasında tez canlılık, Batı ile ittifak kurulmasından sonra kronik bir hal alarak bugünlere kadar çeşitli örnekler vermiştir. Bunda, eski diplomasi geleneğine vakıf olan jenerasyonun zamanla değişmesi bir etkense de, daha önemli olan etken dış politikada Batı ekseninde politikalara yönelerek kendi geleneksel diplomasi anlayışından uzaklaşmayı bizzat Türkiye'nin tercih etmesi olmuştur. Başka bir deyişle, Türk dış politikasındaki tez canlılık sorununun temel kaynağı Batı merkezli düşüncenin dış politika karar mekanizmasına hâkim olması olmuştur.

Türk dış politikasının İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği 1945 yılına kadar soğukkanlı ve denge gözetken bir niteliğinin olduğu, kolay kolay tez canlılığa düşmediğini belirtmek gerekir. Zira Atatürk dönemi dış politikası gözlemlendiğinde de son derece dikkatli, rasyonaliteden uzaklaşmayan bir pragmatizm izlendiği ve krizlerin fırsata çevrildiği görülmektedir.¹⁷⁷ Keza İkinci Dünya

¹⁷⁶ Dan Reiter, "Learning, Realism and Alliances: The Weight of the Shadow of the Past", *World Politics*, Cilt 46, No: 4, 1994, ss. 470-526; Nur Bilge-Criss, "Türkiye-NATO İttifakının Tarihsel Boyutu", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 9, Sayı: 34 (Yaz 2012), ss. 1-28.

¹⁷⁷ Atatürk Dönemi dış politikasının özellikle pragmatik yönünü vurgulayan ve Hatay meselesi üzerinden bu durumu "fırsatçılık" ilkesiyle açıklayan bir değerlendirme için bkz.: Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, İstanbul Etkileşim Yayınları, 2013, s. 47-49.

Savaşı yıllarında izlenen “Aktif Tarafsızlık”¹⁷⁸ politikası da Türkiye’nin savaşa girmeme konusundaki kararlılığını ve bu uğurda izlediği denge siyasetini göstermektedir. Bu zamana kadarki dış politikanın niteliklerinden biri olarak tanımlanan Batıcılık da, aynı zamanda antiemperyalist söylemlerle birlikte¹⁷⁹ dış politikada yerini alan, dolayısıyla kendini adama ya da tez canlı hamlelerde bulunma noktasına gelmeyen bir Batıcılıktır.

Ancak savaşın son döneminde Türkiye’ye karşı artan Sovyet baskısı ve bunun da etkisiyle Türkiye’nin kendisini Batı ittifakında konumlandırma ihtiyacı hissetmesi, bundan sonra örneklerine sıkça rastlanılacak olan tez canlılığı adeta Türk dış politikasının başlıca özelliklerinden biri haline getirmiştir. Yine de NATO üyeliği gerçekleşene kadar Türk dış politikasında gözlemlenen ve aceleci olarak değerlendirilebilecek hamlelerin ciddi bir Sovyet tehdidi gerekçesine dayanması, bu politikaların tez canlılık olarak görülmemesi gerektiğini göstermektedir. Başka bir deyişle, 1952 yılına kadar Türkiye geleneksel denge siyasetini sürdürmeye çalışırken, NATO ittifakına katıldıktan sonra Batılı kimliğinin özümsemesiyle birlikte¹⁸⁰ dış politikada ciddi bir muvazene kaybı yaşamıştır. Bunun sonuçlarından biri de dış politikada kronikleşen tez canlılık olmuştur.

Bir geçiş dönemi istisnası olarak 1949 yılında İsrail’in tanınması konusuna Türk diplomasisi ilk başta temkinli yaklaşırken, bir süre sonra bu düşüncenin değişmesini tez canlı dış politika kategorisine koymak mümkündür. Zira İsrail’i tanıyan ilk Müslüman devlet olmak içeride ve dışarıda¹⁸¹ Türkiye’nin ciddi eleştirilere maruz kalmasına neden olmuştur. İsrail’in kurulmasının Ortadoğu üzerindeki sarsıcı etkisi bir yana, yeni kurulan bir devleti tanıırken onunla kurulacak siyasi, ticari ve ekonomik ilişkiler gibi faktörler de düşünüldüğünde İsrail’i tanımanın bir acele gerektirmediği görülmektedir. Diğer yandan iç kamuoyunda İsrail’in tanınmasına dair tartışmalar henüz devam ederken verilen tanıma kararı, bir anlamda tez canlılık olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte yakın olunmak istenen Batılı devletlerin de Türkiye’den, İsrail’in tanınması gibi spesifik bir konuda değil, daha ziyade iç politikada

¹⁷⁸ Selim Deringil, *Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.

¹⁷⁹ Şükrü Hanioğlu, “Ortadoğululuk”tan “Batılılık”a Kimlik Serüvenimiz, *Sabah*, 07.05.2017.

¹⁸⁰ Bozdağlıoğlu’na göre Türkiye’de karar vericiler Batı ile özdeş politikalar güderlerken bunun bizzat Batılı olmak manasında Türkiye’nin çıkarına olduğunu düşünmüşlerdir. Bkz.: Bozdağlıoğlu, a.g.e., s. 9-10.

¹⁸¹ İsrail’in tanınmasından önce, Filistin Taksim planlarıyla ilgili Mısır basınında Türk heyeti için “İsrail’e yardım ve Yahudi menfaatlerini tercih etmek bakımından Yahudi murahaslarından daha ileri gittiği” eleştirileri yer almıştır. Bkz.: Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye’nin Arap Orta Doğu’suna Karşı Politikası*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Sevinç Matbaası, 1972, s. 30-32. İsrail’in Türkiye tarafından tanınmasına dair tartışmalar ve eleştiriler için ayrıca bkz. Bülent Aras, *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, İstanbul, Bağlam Yay. 1997, s. 131.

demokratikleşme, Truman Doktrini ve Marshall Planı doğrultusunda yapılacak yardımların nerelerde ve nasıl kullanılacağına dair planlamalar, Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikası kapsamında Türkiye'nin ABD'ye hangi faydaları sağlayabileceği gibi konularda beklentileri söz konusudur. İsrail'i tanıma konusunda gösterilen tez canlılık, özellikle Arap ülkeleri olmak üzere Müslüman ülkeler ile Türkiye arasında ciddi bir soğumaya neden olmuştur.

NATO üyeliği gerçekleştiikten sonra Türkiye kendisini Batılı olarak görmeye başlamış, bu minvalde bir dış politika izlemiştir. Bu çerçevedeki dış politika anlayışı her ne kadar eleştiriye tabi tutulabilse de kendi içinde tutarlılık göstermesi bakımından tez canlılık olarak değerlendirilemez. Öte yandan Batılılaşma serüveninin Batılı devletlerle uzun soluklu, somut ve kalıcı bir ittifaka üye olunmasıyla farklı bir boyut kazanması, bundan sonraki süreçte Türkiye'nin kendini Batılı bir devlet olarak addettiği ve NATO ittifakı çerçevesinde yer alan devletleri "biz" olarak gördüğü bir süreci başlatmıştır. Burada dost-düşman ayrımı yapımında bir mutlaklaştırmaya¹⁸² gidilmesinin, ilerleyen yıllardaki tez canlı politikalara bir taban teşkil ettiği gözlemlenmektedir. Zira bundan sonra Sovyetler Birliği mutlak düşman olarak görülürken onunla iyi ilişkiler geliştiren ülkelere de şüpheyle yaklaşıp, NATO ittifakına üye olan ve Batı ile iyi ilişkileri bulunan devletlere karşı da dost gözüyle bakılması, uluslararası siyasetteki denge unsurlarının fark edilmesini zorlaştırmıştır. Bunun en belirgin örnekleri de Ortadoğu bölgesinde izlenen politikalarda kendini göstermiştir. Muhataplarının kendisi gibi bir Sovyet endişesi taşıdığı varsayımı üzerine girişimlerde bulunan Türkiye, zaman zaman bu tez canlılıkları neticesinde tüm Arap kamuoyunu karşısına almıştır.

1953 yılı itibariyle Sovyetler Birliği'nden gelen dostluk mesajlarının Türkiye'de şüphe ile karşılanması ve temkinli yaklaşılması, Sovyetler Birliği'nin bu dönemde başlıca düşman olarak görülmesi ve Batı ittifakıyla olan sadakat ilişkisiyle açıklanabilir. Keza Balkan Paketi ve Bağdat Paktına Batı adına öncülük etmek de Batılı kimlik minvalinde görülebilir. Ancak Türkiye'nin kendisini Batının temsilcisi olarak addeden bir yaklaşımla Ortadoğu ülkelerini Batı eksenli bu ittifaka girmeleri hususunda ikna etmeye çalışması, bunu yaparken de Batı adına taahhütlerde bulunması, başlı başına Batı bloğu lideri ABD'nin karşı çıkacağı bir husus olmuştur. Örneğin Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 1955 yılının Kasım ayında Ürdün'e yaptığı

¹⁸² "Mutlaklaştırma" kavramı ile ilgili olarak bkz.: Uğur Matıç, "Türk Dış Politikasının Batı Yönelimi: NATO Üyeliği", Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi (ESBA), Ocak 2018 Cilt: 9 Sayı:1, s. 50, (Çevirimiçi) http://www.esbadergisi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=171&Itemid=71, e.t. 18.02.2019.

bir ziyarette muhataplarını Bağdat Paktı'na katılmaya ikna edebilmek için İsrail karşısında askerî güvence veren açıklamalar yapmıştır.¹⁸³ Bu durum İsrail'in tepkisini çekmekle kalmamış, ABD'nin de Kuzey kuşağı kapsamında kendi projesi olan Bağdat Paktı'na ve Batı adına bölge politikaları izleyen Türkiye'ye karşı daha mesafeli durmasına neden olmuştur. Ayrıca bu tutum Ürdün'ü Pakt'a katılmaya da ikna etmemiştir.

1950'li yılların en belirgin tez canlılık örneklerinden biri de 1957 yılında Suriye ile yaşanan kriz olmuştur. Suriye krizinde, ilk başta Türkiye bu krize taraf dahi değilken¹⁸⁴ yaptığı fevri hamleler sonucu krizin baş müsebbibi gibi görünmüştür. Bu krizle Türkiye, Suriye ile savaşın eşiğine gelmesi bir yana, bu dönemde en çok tedirginlik duyduğu Sovyetler Birliği ile de karşı karşıya gelmiştir. Bu durum, tez canlılıkla girilen bir hamlenin umulmadık sonuçlar doğurabildiğine dair bir örnektir. Türkiye'nin bu süreçte buna benzer politikalar izleyerek, zaten sorunlu olan Arap ülkeleriyle olan ilişkilerini daha fazla bozduğu gözlemlenmiştir.

1955 yılında düzenlenen Bandung Bağlantısızlar Konferansına katılan Türk heyetinin lideri olan Fatin Rüştü Zorlu burada, tarafsızlığın Sovyetler Birliği'ne yaradığını ve aslında sonunun hüsrana olduğunu iddia etmiş, barış için Batı bloğunu adres göstermiştir.¹⁸⁵ Bu hareket anti-empyralist bir çerçevede ve çift kutuplu sisteme karşı bir tepki olarak ortaya çıkan Bağlantısızlar hareketini anlamsızlaştırmaya yöneliktir. 1956 yılı Dışişleri Bakanlığı bütçe görüşmelerindeki konuşmasındaysa Zorlu, Bandung Konferansına Türkiye'nin Batılı müttefiklerin ısrarları üzerine gittiğini söylemiştir.¹⁸⁶ Bu durum bilinçli bir tercih olarak değerlendirilebilse bile, aslında Batılı müttefiklerce Türkiye'nin öne sürülmüş olduğu izlenimi de vermektedir. Diğer yandan Ortadoğu'da Bağlantısızlığı benimseyen Cemal Abdünnâsır liderliğindeki Mısır ve ona yakın politikalar izleyen Arap devletlerini karşısına almak gibi bir sonucun öngörülememesi neticesini vermiştir. Nitekim bu gibi tez canlı davranışların getirdiği zarar daha sonraları Kıbrıs meselesi gibi kritik konularda Türkiye'nin uluslararası platformlarda yalnız kalması gibi sonuçlar doğurmuştur. Zira Bağlantısızlar karşısında Türkiye'nin gösterdiği tavır, Kıbrıs meselesinin uluslararası platformlarda tartışıldığı zaman-

¹⁸³ Ayşegül Sever, Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu 1945-1958, İstanbul, Boyut Kitapları, 1997, s. 150-151; "Bayar'la Mutabık Değiliz", Akis, Sayı: 79, 12 Kasım 1955, s. 5.

¹⁸⁴ Suriye ile kriz yaşayan Ürdün ve Irak'lı liderlerin Türkiye'yi bu meseleye dâhil etme çabaları, bu liderlerle İstanbul'da Şale Köşkünde yapılan toplantılara ABD'nin Ortadoğu temsilcisi Loy Henderson'ın katılmasıyla başka bir boyut almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Sever, a.g.e., s. 188-190.

¹⁸⁵ Kürkçüoğlu, a.e., s. 77.

¹⁸⁶ Mehmet Gönülöbol v.d., Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1990, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Sevinç Matbaası, 1974, s. 296.

larda bu devletlerin, kendilerine nispeten daha yakın bir tutum sergileyen Yunanistan'ın tezlerini desteklemelerine neden olmuştur.

Benzer bir durum Cezayir meselesi için de geçerli olmuştur. 1950'li yılların ikinci yarısı itibariyle Fransa'nın Cezayir'de gerçekleştirdiği katliamlar ve uluslararası arenada bu konuda gösterdiği sert tutumu karşısında Türkiye, bu meselenin Fransa'nın iç meselesi olduğunu savunmuş, 1955 yılında BM gündemine getirilmesine karşı da ret oyu kullanmıştır.¹⁸⁷ 1957 yılında ise meseleyi BM gündemine tekrar getiren devletlerle birlikte hareket ederek Fransa'yı tenkit edenlere katılmıştır.¹⁸⁸ Bunda, bu süreçte devam eden Kıbrıs meselesinin BM gündemine gelmesi halinde Arap devletlerinin desteklerinin aranması etkili olmuştur. Buna mukabil 1958 yılında gerçekleşen BM oylamasında Türkiye çekimser oy kullanmıştır.¹⁸⁹ Bu tutumun nedeni Türkiye'nin Batılı bir müttefik olarak Fransa'yı karşısına almak istememesiyse eğer, İngiltere ve ABD'nin de bu süreçte Fransa ile yan yana durmadığını gözlemlemesi gerekirdi. Zira sömürgecilik devrinin bittiği ve Batılı güçlerin eski sömürgelerini hızla terk ettiği bir süreç yaşanmaktaydı. Akis dergisinde yer alan bir habere göreyse Türkiye, Fransa ile Kıbrıs konusunda kendisini desteklemesi karşılığında pazarlık yapmıştır.¹⁹⁰ Netice itibariyle Türkiye'nin Kıbrıs konusunda Fransa'dan kayda değer bir destek görememiş olması bir yana, Cezayir konusundaki tutumu da Ortadoğu ülkeleri nezdinde olumsuz bir intiba bırakmasında etkili olmuştur.

Burada Türkiye'nin Batılı kimliği çerçevesinde bir politika izlemesi, ya da Cezayir'de yaşanan insani durumu göz ardı ederek hareket etmesi, eleştirilebilecek bir tutum olmakla birlikte tez canlı dış politika olarak yorumlanamaz. Ancak Fransa ile girilen pazarlıktan kısa vadede olumlu bir sonuç alınabileceği düşüncesi, diğer Batılı müttefiklerin bu konudaki tavrının çok fazla dikkate alınmaması ve BM Genel Kurulunda Fransa'nın oyunun, çok daha fazla sayıdaki Asya ve Afrika'daki Bağlantısız devletin oyundan üstün gelemeyeceğinin öngörülememesi gibi bir basit hesap hatasının söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca oylanmış meselenin öylesine siyasi bir mesele olmadığı, Cezayir'deki insani durumun Fransa ile pazarlık yapılmasının önünü kapatacak nitelikte olduğunun da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Neticede bu hesapsızlık Türkiye'nin, başta Arap ve Müslüman ülkeler olmak üzere BM Genel Kurulunda büyük ağırlığı olan çoğu eski sömürge ve az gelişmiş ülkeler nazarında itibarını sarsan ve Batı tesanüdü çer-

¹⁸⁷ "Birleşmiş Milletler: Cezayir Meselesi", Akis, Sayı: 145, 16 Şubat 1957, s. 17-18.

¹⁸⁸ "Türkiye ve Arap Âlemi", Akis, Sayı: 146, 23 Şubat 1957, s. 15.

¹⁸⁹ Milliyet, 15.12.1958.

¹⁹⁰ "Kıbrıs: Rey Alışverişi", Akis, Sayı: 178, 5 Ekim 1957, ss. 12-15.

çevesinde de olumlu bir katkı sağlamayan bir tez canlılık olmuştur. Nitekim Cezayir meselesi karşısındaki tutum da Kıbrıs konusunda Türkiye'nin yalnız kalmasında etkili olmuştur.

Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde tez canlılık gösterdiği en belirgin dış politika hamleleri diplomatik tanıma konularında olmuştur. Yeni kurulan bir devletin tanınması, o devlete destek olmak mahiyetinde bir hareket olup uluslararası kamuoyuna bu desteği ilan etme anlamı taşır. Bir devletin bağımsızlığı, ya da uluslararası bir organizasyonun kurulması gibi bir eyleme hızlıca destek beyan etmekse bu devletle ya da organizasyonla çok yakından ilgili olduğunu, dolayısıyla bu yenilikten bir beklenti içinde olduğunu göstermektedir. Ancak bu tanımanın diğer devletler nezdinde karşılığının ne olacağını iyi hesaplanması ve bu hamlenin fayda-maliyet analizinin iyi yapılması gerekmektedir.

Türkiye, 1958 yılında Mısır ve Suriye arasında kurulan (daha sonra Yemen'in de katılacağı) Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni (BAC) tanımak konusunda soğukkanlı ve dengeli bir tutum sergilemiştir. BAC kurulduktan sonraki iki hafta boyunca ihtiyatlı bir tavır sergileyen Türkiye, bu süreçte kendisine daha yakın rejimlerin iktidarda olduğu Irak ve Ürdün'ün birleşme girişimini izlemiş, Irak ile Ürdün "Haşimi Federasyonunu" ilan ettiğinde hemen bu girişimi tanımıştır. BAC bloğu karşısında bölgede nispi bir denge unsuru olarak görülebilecek olan bu federasyonu tanıdıktan yaklaşık 1 ay sonra BAC'yi 12 Mart 1958 tarihinde tanımıştır.¹⁹¹ Öte yandan güney komşusu olan Suriye'nin, 1957'de yaşanan krizde etkili olan Sovyetler Birliği'nin direkt etki alanına girmesine karşı, bu sefer Bağlantısız blokta yer alan Mısır'ın etkisine girmesine ehven-i şer olarak değerlendiren Türkiye, bu birleşim karşısında tanıma jestinde bulunurken diğer yandan da Batılı müttefiklerinin tavırlarını ve bölgesel denklemleri gözlemleyerek hareket etmiştir. Böylece İsrail'i tanımmasının bölgede yarattığı olumsuz etkiyi bir nebze azaltmayı ummuş, hem Suriye ve Mısır ile hem de genel olarak Arap ülkeleriyle arasındaki bozulan ilişkileri düzeltmek adına da olumlu bir adım atmıştır.

Fakat 1961 yılında Suriye BAC'den çekilince Türkiye'nin Suriye'deki yeni rejimi tanıma konusunda gösterdiği acelenin herhangi rasyonel bir açıklaması yoktur. 1961 yılının Eylül ayında Suriye'de gerçekleşen askeri darbe sonrasında kurulan geçici hükümeti ilk tanıyan devletlerden birisi Türkiye olmuş ve bu *de facto* tanıma kararı Kahire'yi "gücendirerek" Mısır'ın Türkiye ile

¹⁹¹ Behçet Kemal Yeşilbursa, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 1950-1960", History Studies, Ortadoğu Özel Sayısı, 2010, ss. 67-98, s. 89-90.

diplomatik ilişkilerini kesme kararı almasına neden olmuştur.¹⁹² Türkiye'nin bu karardaki temel iştihakı, güney komşusu ile dostane ilişkiler kurarak sınırda yaşanan kaçakçılık gibi meselelerle mücadele etmek, ticareti artırmak gibi kimi düşünceler olarak açıklanabilse de, henüz Suriye içindeki gelişmelerin çok sıcak olduğu bir ortamda bu davranış Mısır'da Arap Birliğine karşı bir tavır olarak algılanmıştır. Zira bu süreçte BAC içinde tartışmalar sürmekte, Suriye'de bağımsızlık ilan eden askerlerin Nâsır yönetimi tarafından tanınmamış olması nedeniyle, en azından Mısır cephesinde bu durum bir iç mesele olarak görülmektedir. Kısa zaman sonra Nâsır'ın Suriye'nin ayrılışını kabullenmesi ve Mısır-Suriye ilişkilerinin düzelmesi de Türkiye'ye karşı oluşan bu olumsuz havayı giderememiştir. Türkiye'nin Mısır ile ilişkilerini düzeltmesi 1967'deki Arap-İsrail Savaşında ve sonrasında gösterdiği İsrail'i kınayan tutumundan sonraya kalmıştır. Keza BAC'den ayrılan Suriye'de 1960'lı yıllar boyunca ardı ardına askerî darbe girişimleri olmuştur. Türkiye iyi ilişkiler geliştirmeyi umarken Suriyeli liderlerse Hatay meselesi gibi konuları tekrar tekrar gündeme getirerek olumlu bir havanın esmesine müsaade etmemişlerdir.¹⁹³ Ayrıca Suriye Batı cephesine de çekilememiş, aksine Sovyetler Birliği ile yeni yakınlaşma girişimlerinde bulunmuştur.¹⁹⁴ Bu durum, Türkiye'nin hızlı tanıma ile beklediği sonuçların hiçbirini elde edememesi anlamına gelmiştir.

Türkiye'nin BAC'den ayrılan Suriye'yi tanıma kararının hatalı bir dış politika hamlesi olduğu söylenemez. Hatta güney komşusuyla ilişkilerini meşru bir zeminde gerçekleştirme çabası gütmesi gayet doğal olarak görülebilir. Fakat Suriye'deki iç dinamikleri, Mısır'ın konuya yaklaşımını ve Nâsır'ın Arap kamuoyu üzerindeki etkisini göz ardı ederek aceleci bir şekilde böyle bir karar vermiş olması, hiç gereği yokken Ortadoğu politikalarında yeneden gerilim yaşamasına neden olmuştur. Karasapan'a göre bu kararın birkaç gün dahi olsa geç alınması böyle bir durumun yaşanmasını engelleyebilirdi.¹⁹⁵ Zira bölgesel ve küresel ölçekteki dengeleri de gözetmeden yapılan bu tanıma girişimi, 1960'lı yılların ilk yarısında Türkiye'nin izlediği çok yönlü dış politika ile çelişmiştir. Çok yönlülük çerçevesinde Arap ülkeleriyle ilişkilerini düzeltmeye çalışan Türkiye'nin BAC'nin dağılmasını destekler gibi

¹⁹² "Takdim", Orta Doğu Dergisi, Sayı: 6, Eylül 1961, s. 1.

¹⁹³ Sadi Koçaş, "Türk - Arap Dostluğuna Sabotaj Mı?", Orta Doğu, Sayı: 43, Kasım 1965 s. 7-8.

¹⁹⁴ Suriye'deki bu dönemde yaşanan gelişmelerin ayrıntıları, Türkiye'nin tanıma kararın getirdiği sonuçlar gibi konulara dair detaylı tartışmalar, Ortadoğu bölgesine ilişkin önemli bir yayın olan aylık Orta Doğu dergisinden takip edilebilmektedir. Orta Doğu dergisi ile ilgili yapılmış bir çalışma ve izahlı bibliyografya için bkz.: Uğur Matıç, "Orta Doğu Dergisi (Nisan 1961 - Aralık 1973)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul-2010.

¹⁹⁵ C. T. Karasapan, "Kıta Çin'ini Tanımamız Üzerine", Orta Doğu, Sayı: 112, Ağustos 1971.

görünen bu kararı, bir anda Arap Soğuk Savaşı'nda¹⁹⁶ kendisini bir tarafta konumlandırması gibi bir anlama gelmiştir.

Tanıma konusunda Türkiye'nin bundan sonraki yıllarda nispeten yakın tarihinden ders aldığı gözlemlenmektedir. Zira örneğin Çin'in tanınması sürecine bakıldığında aslında yine hızlı bir tanıma kararı olduğu, fakat bu kez Batı ittifakındaki devletlerle uyum içinde ve BM çerçevesinde sorun teşkil etmeyecek bir şekilde bu kararın uygulandığı gözlemlenmiştir.¹⁹⁷ Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını ilan eden Türkî cumhuriyetlere yönelik olarak Türkiye aktif bir politika izlerken, yine de bu yeni devletleri tanımanın Rusya Federasyonu tarafından sorun teşkil etmeyeceği zamanı beklendiği ve aceleci davranmadığı görülmektedir.¹⁹⁸

Fakat 1990'lı yıllarda da Türkiye'nin tez canlılıktan yakasını silkemediğini söylemek gerekir. Zira bu süreçte cereyan eden Birinci Körfez Savaşında Türkiye'nin ABD'den yana tavır koyarken Irak ile ticari ilişkilerini kesmesinin ve Kerkük-Yumurtalık Petrol hattını kapatmasının ekonomik olarak olumsuz etkilerini 1990'lı yıllar boyunca yaşadığı bilinmektedir. Keza Irak'tan gelen mültecilerle ilgili sorunların çözüleceği düşüncesiyle uygulanan Huzur Harekâtı ve devamındaki Çekiç Güç uygulamalarının ne mülteci sorununa ne de terör meselesine Türkiye'nin lehine sonuçlar getirmediği de ortadadır.¹⁹⁹ Buna mukabil Soğuk Savaş sonrası yeni oluşan dünya düzeninde kendisini Batıda konumlandırmaya devam eden Türkiye'nin bağımsız bir dış politika izlediği de sorgulanır hale gelmiştir.

Bu durumdan ders çıkarılması ise 2003 yılında gerçekleşen ABD'nin Irak müdahalesi öncesinde Türkiye'de 1 Mart tezkeresinin meclisten geçmemesi hadisesinde kendini göstermiştir. 2000'li yılların başında yaşanan ekonomik krizin etkilerinin devam ettiği bu süreçte Türkiye'nin ABD'nin yardım tekliflerine rağmen demokrasiyi önceleyerek meclisten tezkerenin geçmemesi neticesinde aldığı karar, dış politikada bağımsız bir yol izlemesinin önünü açan bir kırılma noktasını teşkil etmiştir.

Türk dış politikasındaki tez canlılık örnekleri özellikle ABD ile ilişkilerin tek yönlü olarak bağımlılık çerçevesinde şekillendiği Soğuk Savaş döneminde gerçekleşmiş, Birinci Körfez Savaşındaki tutumla da bu durum devam

¹⁹⁶ "Arap Soğuk Savaşı" tabirinin 1958'den sonra Nâsır'ın Arap dünyasındaki lider pozisyonunu güçlendirme politikaları için kullanıldığı bir çalışma için bkz.: Malcolm H. Kerr, *The Arab Cold War: Gamal 'Abd al-Nasir and His Rivals, 1958-1970*, Londra ve New York, Oxford University Press, 1971.

¹⁹⁷ Çin'in tanınması konusunda da Orta Doğu dergisinin, uyarıları olmuş ve Suriye Krizi hatırlatılmıştır. Bkz.: Karasapan, "Kıta Çin'ini Tanımamız Üzerine..."

¹⁹⁸ Balcı, a.g.e., s. 202.

¹⁹⁹ A.e., s. 195-200.

etmiştir. Bağımlılık ilişkisinin sorgulandığı tezkere hadisesinden sonraki gelişmelerde ise tez canlılık örneklerinin azaldığına dair bir beklenti oluşmaktadır. Nitekim 2000'li yıllarda bu örneklerin azaldığını söylemek mümkündür. Bunda aslında Özal döneminden beri süregelen bağımsız ve kendi adına dış politika geliştirme çabalarının etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (Ak Parti) iktidara gelmesinden sonra dış politikada etkisi hissedilen Stratejik Derinlik, Türkiye'nin bağımsız dış politika potansiyelini dile getiren bir eser olarak 2000'li yılların dış politikasına damgasını vurmuştur. Bununla birlikte Türk dış politikasının tez canlılıktan tam anlamıyla kurtulamadığı, bizzat Stratejik Derinlik'in yazarının siyasette aktif olduğu süreçte ve günümüzdeki kimi örneklerde de görülmektedir.

2000'li yılların ikinci yarısında Suriye ile ilişkilerin normalleşme sürecine girmesi ve hızlı bir şekilde iyileşmesi, Türkiye'nin "komşularla sıfır sorun" gibi politikalarının ürünü olmuştur. 2010'lu yıllarda yaşanan Arap Baharı sürecinin yıkıcı etkilerinin son ve kalıcı durağı olan Suriye'de Beşşar Esed rejiminin izlediği politikalar, bu politikaların ve söylemlerin eleştirilmesine neden olmuş olsa da bunlar tez canlılık kategorisine alınamayacak politikalar dır. Fakat Türkiye'nin sınır komşusuyla ilişkilerini geliştirmesi, karşılıklı etkileşimin artırılması, sınırlardaki mayınlı arazilerin temizlenmesi girişimleri gibi gelişmeler oldukça olumlu olarak değerlendirilebilse de devlet düzeyindeki yakınlaşmanın yöneticilerin şahsi ilişkileriyle perçinlenmesi çabalarının olumsuz sonuçlar doğurma ihtimaline açık kapı bıraktığı gözlemlenmiştir. Nitekim Arap Baharı sonrasında Türkiye'nin Suriye politikasındaki değişim, kimi tutarsızlıkları da beraberinde getirmiştir. 2015 yılında Suriye sınırında Rus uçağının düşürülmesi hadisesinden hemen sonra Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlıkça uçağın düşürülmesi emrine sahip çıkılması yine bir tez canlılık göstergesi olmuştur.²⁰⁰ Uçak düşürme hadisesinin sonucu ise Rusya ile ciddi bir kriz yaşanması olmuştur. Buna mukabil Türkiye'nin tarihsel tecrübelerinden ders çıkararak bu krizi atlatma konusunda soğukkanlı bir tutum içine girdiği ve kısa zaman sonra ilişkileri normalleştirdiği de gözlemlenmiştir. Öyle ki, 2016 yılının Aralık ayında cereyan eden ve en az uçak düşürme hadisesi kadar etkili olabilecek olan Rus büyükelçisine suikast düzenlenmesi hadisesini Türkiye, Rusya ile bir kriz yaşamadan atlatabilmiştir.²⁰¹

Charlie Hebdo mizah dergisine yönelik terörist eylem karşısında Fransa'daki liderler yürüyüşe Türkiye'nin Başbakanının katılması konusu da bir nevi tez canlılık örneği teşkil etmiştir. Dini değerlere saygısızlığıyla

²⁰⁰ Rusya ile yaşanan uçak düşürme krizinin duygular üzerinden bir tahlili için ayrıca bkz.: Özlük, a.g.e., s. 68-77.

²⁰¹ Bu gelişmede 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe teşebbüsünün ve FETÖ'nün muhatap olunan devletlere doğru bir şekilde anlatılmasının önemi büyüktür.

meşhur olan bir dergiye yönelik de olsa, gerçekleşen bir terör eylemiyse eğer bunun kınanması kadar doğal bir konu yoktur. Fakat aynı süreçte Türkiye’de arka arkaya yaşanan terör eylemlerine karşı Batılı devlet liderlerinin ya tepkisiz kalmaları ya da sadece sözde kınama gerçekleştirmeleri söz konusudur. Keza Türkiye’nin yıllarca mücadele ettiği PKK terör örgütünün mensup ve yandaşlarının Fransa gibi ülkeler tarafından himaye edildiği de bilinen bir gerçekken böyle bir duyarlılık gösterisinde bulunmanın Türkiye için bir getirisi olmamıştır. Charlie Hebdo’ya yapılan saldırının hemen gününde kınanması normal bir dış politika hamlesidir. Keza olayın faileri henüz ortada yokken ve kimse henüz İslami yapılanmaları hedef göstermemişken Türk makamlarından gelen açıklamalarda bu saldırının İslâm’la bağdaşır bir tarafının olmadığına dile getirilmesi de önemli bir tutum olarak dikkat çekmiştir. Bununla birlikte başbakanın Fransa’da yapılan yürüyüşe katılması yanlış bir davranış olmamakla birlikte bir fevriyet, bir tez canlılık göstergesi olarak dikkat çekmiştir.

Günümüzde sosyal medyanın da zaman zaman dış politikada etkili olabildiği görülmektedir. 2018 yılı içinde sık sık Doğu Türkistan üzerinde yapılan kimi sosyal medya paylaşımları dışişleri yetkililerinin de dikkatini çekmiştir. Çin Hal Cumhuriyeti’nin (ÇHC) Uygur halk ozanı Abdürrehim Heyit’i idam ettiğine dair sosyal medyada çok sayıda paylaşımın yapılmasından sonra Türk dışişleri bakanlığının yapmış olduğu yazılı açıklamaya karşılık Çin devlet medyası Abdürrehim Heyit’in sağ olduğunu gösteren bir video yayınlamıştır. Türkiye’yi devlet düzeyinde bir hataya zorlayan ve duyarlı vatandaşları da buna vesile kılan teyitsiz bir manipülasyonun resmî makamlarca gündeme getirilmesiyle Türkiye, Soğuk Savaş yıllarında çokça örneğine rastlanılan tez canlı politikalarına bir yenisini daha eklemiş gibi bir görüntü sergilemiştir. Bununla birlikte, bakanlıkça yapılan açıklamanın münferit bir olayı değil, yıllardan beri Doğu Türkistan üzerinde ÇHC’nin uygulamalarını dile getirmesi, diğer yandan açıklamanın bizzat dışişleri bakanına değil sözcü sıfatındaki bir isme ait olması, bu konuya temkinli yaklaşıldığını göstermiştir. Nitekim ÇHC’nin tepkisi sadece video yayınlamakla sınırlı kalmıştır. Fakat Türkiye’nin ÇHC karşısında Uygur Türkleri ile ilgili bundan sonra yapacağı açıklamalara da bir şerh düşülmüştür. Yani bundan sonra Doğu Türkistan’a devlet düzeyinde gösterilecek olan duyarlılık ve tepkilere karşı ÇHC’nin, Türkiye’nin asılsız haberlere itimat ederek hareket ettiğini söyleyerek karşılık vermesi muhtemeldir. Türkiye’nin özellikle son 10-15 yıldır daha belirgin bir şekilde uyguladığı insani diplomasi²⁰² ve mazlum

²⁰² “İnsani diplomasi” kavramı ve Türk dış politikasındaki uygulamaları hakkında teferruatlı bir çalışma için bkz.: Orhan Battır, *İnsani Diplomasi, Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2017.

milletlerin yanında duran dış politikasına gölge düşürebilecek bir gelişme olması bakımından bu yaklaşım bir tez canlılık olarak değerlendirilmelidir.

Soğuk Savaş yıllarından bugünlere kadar tez canlılık olarak nitelendirilebilecek çok fazla hadise bulunmakla birlikte en dikkat çekici ve sonuçları itibariyle sarsıcı nitelikteki bazı örnekler burada sıralanmıştır. Peki, her fevri hareket bu tasnife girer mi? Aşağıda tez canlı gibi görünen ama öyle olmayan kimi dış politika örnekleri verilerek bu tasnifin ince ayırımına dikkat çekilmiştir.

Tez Canlılık Olarak Değerlendirilemeyecek Durumlar

Dış politikada tez canlılığın fevri ve hissi olması, rasyonalitesinin sorgulanır nitelikte olması gibi özellikleri bulunmakla beraber çıkar odaklı olmayan ve değerlere dayanan, dolayısıyla bazen rasyonalite ile açıklanması da mümkün olmayan kimi dış politika hamlelerinin böyle bir görüntü vermekle birlikte tez canlılık olarak nitelendirilemeyeceğini belirtmek gerekir. Özellikle son yıllarda Türkiye'nin bizzat devlet düzeyinde izlediği ya da sivil toplum kuruluşlarını desteklediği kimi yardım politikaları, bu bakımdan yukarıda da zikredilen insani diplomasi ya da yumuşak güç gibi kavramlarla ifade edilebilen politikalardır.

Soğuk Savaş dönemindeki kimi dış politika gelişmeleri fevri ve hissi bakımdan tez canlı dış politika örneği gibi bir görüntü vermektedir. Bunun en açık örnekleri Kıbrıs konusunda yaşanan gelişmelerdir. 1963 yılının sonunda Kıbrıs'ta yaşanan olaylar karşısında Adaya müdahil olma kararı veren Türkiye'nin 1964 yılında Johnson Mektubu ile karşılaşması, acele karar verilmiş olması ve ABD'den tehdit almak gibi bir sonuç vermesi bakımından bir tez canlılık örneği gibi durmaktadır. Fakat Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararının arkasında garantörlük gibi meşru bir gerekçe vardır. Ayrıca bu müdahalenin gerekçesi de Adadaki Rum çetelerinin işlediği cinayetlere bir son vermek olmuştur. Yani çıkar elde etme amacıyla değil, insani anlamda bir müdahalede bulunulması söz konusudur. Bu hareketin sonucunda karşılaşılan Amerikan tavrı ise umulmadık bir sonuç olmakla birlikte, Türkiye'nin bel bağladığı Batı ittifakının liderinin Türkiye'yi yalnız bırakabileceğini göstermiş, dolayısıyla tek yönlü dış politikayı sorgulayarak çok yönlü bir dış politika arayışına girilmesine vesile olmuştur.²⁰³

²⁰³ Türk dış politikasının 1960'lı ve 70'li yıllarının "Çok yönlü dış politika" kavramıyla değerlendirildiği birçok kaynak bulunmakla beraber, 2000'li yıllarda izlenen dış politikayı da bu çerçevede değerlendirme eğiliminde olan akademisyenler de söz konusudur. Örneğin bkz.: Kürkçüoğlu, "Çoklu Bir Dış Politika İzleyebilecek Birikim ve Maharet Dışişlerinde Var", Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt I, Der. Habibe Özdal v.d., Ankara, USAK Yay., 2009, 21-47.

1974'te Kıbrıs'a düzenlenen her iki müdahale de bu minvalde değerlendirildiğinde tez canlılıktan uzaktır. İlk müdahale kararı BM kararlarına uygun olarak ve garantörlük çerçevesinde verilmiş, neticesinde dünya kamuoyunda olumlu karşılanmıştır.²⁰⁴ Fakat uluslararası kamuoyunda tepkilere neden olan ikinci müdahale kararı verilirken de, 10 yıl önceki Johnson mektubunun unutulmuş olmadığı açıktır. Yani Kıbrıs çıkarması yapılırken bunun arkasından gelebilecek Amerikan ambargosunun kestirilemediğini söylemek güçtür. Türkiye, 1964'ten 1974'e kadarki süreçte Türkiye'nin Batı ittifakını mutlaklaştırmayı sorguladığı, çok yönlü bir dış politika arayışı içinde olduğu bilinmektedir. Keza Kıbrıs konusu da 1950'li yıllardan beri Türkiye için en hassas konulardan biri haline gelmiştir. İkinci müdahalenin Batı ittifakı adına önemli zarar olarak nitelendirilebilecek sonuçlarının göze alınması tez canlılıkla ifade edilemeyecek bir konudur. Nitekim bu müdahalelerin insani niteliği itibariyle uzun vadede Türkiye'ye zarar getirmediği, Kıbrıs konusunda hassasiyet göstermenin Türk dış politikasının daha bağımsız bir seyir izlemesi açısından da olumlu sonuçları olduğu da bilinen gerçeklerdir. Örneğin 1975 yılından itibaren uygulanan Amerikan ambargosunun bir olumlu sonucu da Türkiye'nin kendisine ait silah sanayisini yeniden geliştirmeye çalışması olmuştur.²⁰⁵

Kıbrıs konusundaki girişimler Soğuk Savaş yıllarının tez canlı olmayan istisnai örneklerini teşkil etmektedir. Bir diğer tez canlılık izlenimi veren mesele ise Türkiye'nin Avrupa Topluluğu/Birliği'ne (AB) üyelik başvuruları ve genel anlamda AB politikalarıdır. Batılı bir devlet olarak kendini gören ve Batılı her organizasyonda yer almaya çabalayan, bu çerçevede rasyonaliteden uzak bir çıkarıcılık izlenimi veren Türkiye'nin AB politikalarının kimi safhalarda gerçekten de tez canlılık gösterdiği bilinmektedir. Bunun en somut örneği, 1996 yılında Gümrük Birliği anlaşmasının imzalanmasının Tansu Çiller tarafından AB'ye giriş kapılarını sonuna kadar açtığı şeklinde yorumlanması olmuştur.²⁰⁶ Bu anlaşmanın Türkiye'ye olumlu bir getirisinin olmadığı, ayrıca Birliğe girme konusunda bir adım niteliği de taşımadığı, bundan sonraki süreçte çok net bir biçimde görülecektir. Bunun gibi kimi gelişmeler Türkiye'nin AB kapısında oyalanması gibi yorumları beraberinde getirirse de, aslında AB ile üyelik müzakerelerinin bir şekilde sürdürülüyor olmasının

²⁰⁴ Balcı, a.g.e., s. 138-141.

²⁰⁵ ASELSAN'ın 1975 yılında, yani ABD'nin silah ambargosu uyguladığı zaman dili kurulması bu bakımdan anlamlıdır. <https://www.aselsan.com.tr/tr-tr/hakkimizda/Sayfalar/Tarihce.aspx>, e.t. 01.04.2019.

²⁰⁶ https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2011/01/30/gumruk_birliginin_bedelini_agir_oduyoruz, e.t. 29.03.2019.

özellikle Batı eksenli politikalarda tek yönlülüğe alternatif olması bakımından tercih edildiği anlaşılmaktadır. Zira AB üyesi devletlerin NATO kapsamında ABD ile ittifak halinde olmakla birlikte, Birliğin ABD hegemonyasına karşı bir alternatif olma çabası içerisinde olduğuna dair yorumlar özellikle günümüzde sıklıkla gündeme gelmektedir.

AB'nin bugünkü uluslararası sistemde ne kadar güç merkezi olduğu tartışma konusudur. Özellikle Brexit sonrası İngiltere'nin eksikliğiyle gücünün tartışılır hale geleceği, dolayısıyla Almanya ve Fransa gibi AB'nin amiral gemisi devletlerin yeni yollar aradığı da bir gerçektir. Bununla birlikte Türkiye'nin Soğuk Savaş yıllarında ve daha sonraki süreçte salt Batılı kimliğini pekiştirmek için bu organizasyona dâhil olmayı amaçlamadığı, farklı güç merkezleri arasındaki dengelerden yararlanmak adına AB ile üyelik müzakereleri yürüttüğü yorumu yapılabilmektedir. Bugün de bu müzakerelerin hem AB hem de Türkiye tarafından tamamen stratejik olarak değerlendirildiğine şüphe yoktur. Keza AB ile üyelik müzakerelerinin Türkiye'nin modernleşme sürecine katkı sağladığını söylemek mümkündür. AB'nin öne sürdüğü birçok kriterin yerine getirilmesinin ve bu çerçevede gerek ekonomik gerekse yapısal reformları gerçekleştirmenin Türkiye'nin büyümesinde ve kalkınmasında önemli rol oynadığı da kabul edilmelidir. Başka bir deyişle, zaman zaman tez canlılık gibi bir görüntü verse de Türkiye'nin AB politikalarının uzun vadede kendisine çıkar sağladığı, bu politikaların pek de umulmadık sonuçlar vermediği görülmektedir.

Kuşkusuz Türk dış politikasında yakın zamanda meydana gelen ve tez canlılık gibi görünen en belirgin örnek 2009 yılında Recep Tayyip Erdoğan'ın Davos zirvesindeki "One minute!" çıkışıdır. Zirvede katıldığı oturumda kendine verilen konuşma süresinin kısıtlandığı, buna mukabil İsrail cumhurbaşkanı Şimon Perez'e fazla süre verildiği için tepki gösteren Erdoğan'ın tavrı ilk bakışta fevri bir hamle olarak gözlemlenmiştir. Buna mukabil Erdoğan'ın konuşmasına bakıldığında sadece verilen süreyle ilgili bir tepkisinin olmadığı, İsrail'in Filistinlilere karşı uygulamalarına dair bir tepkiyi dile getirdiği ve Zirve'de bir çifte standardın uygulandığını söylediği görülmektedir. Fevri bir çıkış gibi görülen bu davranışın muhtemel sonuçlarının Türkiye açısından olumsuz olabileceğine dair görüşler ortaya çıkmış olsa da yaşanan durum bunun tam aksinin gerçekleştiğini göstermiştir. Zira Erdoğan'ın çıkışı Batı dünyasına ve özellikle İsrail'e karşı tepkili milletlerin büyük desteğini sağlamıştır. Ayrıca daha sonraki yıllarda Türkiye'nin dile getireceği "dünya beşten büyüktür" gibi söylemlerin uluslararası arenada destek bulmasında buradaki tavrın etkisi de yadsınamaz.

Bu çıkıştan sonra ve İran'ın nükleer çalışmalarıyla ilgili olarak Türkiye'nin bulunduğu girişimler sonucunda Türkiye'de yaşanan "eksen kayması" tartışmaları, Türkiye'nin Batı ekseninden uzaklaşarak dış politikada bir boşluğa düşeceği gibi yorumları getirmiştir. Keza bu tartışmalar bugün dahi Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi ve NATO konseptinden farklı bir silahlanma yoluna gidilerek S400 füzelerinin alınması gibi anlaşmaların yorumlandığı zeminlerde yer yer gündeme gelebilmektedir. Ancak bu çıkışın özellikle Müslüman ülkeler nezdinde olmak üzere uluslararası kamuoyunda prestij kazandıran bir davranış olduğu, ayrıca iç kamuoyunda da ciddi destek görerek seçmen kitlesi üzerinde önemli bir etki sağladığı bilinmektedir.

Keza Türkiye'nin "One Minute" çıkışından sonra, aslında 1 Mart 2003 tezeresiyle başlayan ABD'den bağımsız politika gütmeye temayülü daha da belirginleştirmiştir. Dolayısıyla Soğuk Savaş döneminde girilmiş olan ve türlü tez canlılıklarla Türkiye'yi Batı eksenine tek yönlü olarak bağlayan NATO konseptindeki politikalarından uzaklaşarak kendi eksenini oluşturmaya başlaması bakımından da Türkiye için 2009 yılının bir milat olduğunu dahi söylemek mümkündür. "One Minute" çıkışının herhangi bir çıkarı gözetmemesi, bizatihi zulme karşı bir duruş sergilenmesi bu eylemi gerçekleştireni muteber kılmıştır. Dolayısıyla tez canlılık olarak görülebilecek olan bu hesapsızlık ya da fevriyet, aslında şahsiyetli bir duruşun sembolü halini aldığı için tam tersine olumlu sonuçlar doğurmuştur.

15 Temmuz 2016 Tarihinde gerçekleşen darbe teşebbüsü sonrası askeriye de yaşanan ihraçlardan sonra, yani Türkiye'nin bir dış operasyon yapabilmesinin olanaklarının kısıtlı olabileceği düşünülen bir sırada başlatılan Fırat Kalkanı operasyonu ve devamındaki operasyonlar, ilk etapta aceleyle verilmiş kararlar gibi görünmektedir. Buna mukabil bu operasyonların başarılı bir seyir izlemesi ve Türkiye'nin kararlı duruşu, gerek Batılı devletler nezdinde, gerekse Rusya ve Arap ülkeleri nezdinde itibarını artırmıştır. Daha önceleri Suriye'de DEAŞ gibi terör örgütleriyle işbirliği yapmakla suçlanan Türkiye'nin müdahalelerinden sonra Suriye'de mezkûr örgütün etkisinin son derece azalması, Türkiye'nin saha kabiliyetini göstermesi bakımından kendisine karşı olan PKK gibi terör örgütlerine ve onları destekleyenlere karşı da bir mesaj niteliğinde olmuştur.

Sonuç

Kısa vadeli ve her yönüyle düşünülmemiş, aceleyle ve hissi olarak karar verilmiş, muhatapların, dost ya da düşman olarak görülen diğer aktörlerin hamlelerinin hesaba katılmadığı, umulmadık sonuçlar verebilen ve manipüle edilmeye çok müsait dış politika davranışlarını tez canlı olarak tanımlamak mümkündür. Rasyonalitesi düşük fakat küçük çıkarlar peşinde olan tez canlı dış politikanın Türk dış politikasının yakın tarihinde fazlaca görülmesi, bunun adeta Türk diplomasisinin bir alışkanlığı halini aldığı izlenimi vermiştir. Söz konusu tez canlılıkta en belirgin etken aslında kendi diplomasi geleneğinden uzaklaşarak Batı eksenli dış politika izlenmesi olmuştur. 1960'lı yıllar itibariyle izlenen çok yönlü dış politika anlayışının ve 2000'li yıllardan itibaren yine çok yönlülüğe benzer, fakat Soğuk Savaş şartlarına göre daha bağımsız olarak geliştirilen dış politikanın, Türkiye'nin tez canlılıktan uzaklaşmasında önemli rolü olduğu görülmektedir.

Günümüzde Türkiye'nin tez canlı olarak nitelendirilebilecek dış politika örnekleri oldukça azalmıştır. Bu bakımdan Soğuk Savaş şartlarında kronik bir hal alarak yakın döneme kadar Türk dış politikasının adeta karakteristik bir özelliği halini alan ve Türkiye'yi tez canlı devlet pozisyonuna sürükleyen bu durumun geride kaldığı söylenebilir. Bunda dış politikada Batı ekseninden bağımsızlaşan bir dış politika anlayışının hâkim olmasının etkisi büyüktür. Ayrıca tarihsel tecrübelerden alınan dersler Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politika konusunda belli bir olgunluğa erişmesini sağlamıştır.

Bununla birlikte tez canlılık her an kendisini gösterebilecek bir potansiyele sahiptir. 2010'lu yıllarda Türkiye'nin izlediği dış politika genel itibariyle soğukkanlı ve temkinli olmakla birlikte zaman zaman tez canlılığa varan hamlelere de sahne olmuştur. Özellikle Suriye gibi Türkiye'yi çok daha yakından ilgilendiren meselelerde gündem ve dinamikler çok hızlı bir şekilde değişiklik gösterebilmektedir. Burada tez canlılığa düşmemenin yolu ise söz konusu hızlı değişimi çok iyi takip eden, uluslararası aktörlerin çıkar ve hesaplarını iyi okuyabilen, diğer yandan yalnızca güncel gelişmeler üzerinden değil tarihsel tecrübeleri de her daim göz önünde bulunduran ve kendi geleceğine vakıf bir diplomasi anlayışının dış politikaya hâkim olmasıdır.

Bibliyografya

- Arı, Tayyar. Uluslararası İlişkiler Teorileri, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002.
- Aras, Bülent. Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1997.
- Balcı, Ali. Türkiye Dış Politikası, İlkeler, Aktörler, Uygulamalar, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2013.
- Battır, Orhan. İnsani Diplomasi, Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı, Konya, Çizgi Kitabevi, 2017.
- Bozdağlıoğlu, Yücel. Turkish Foreign Policy and Turkish Identity, A Constructivist Approach, New York ve Londra, Routledge, 2003.
- Criss, Nur Bilge. "Türkiye-NATO İttifakının Tarihsel Boyutu", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 9, Sayı: 34 (Yaz 2012), ss. 1-28.
- Deringil, Selim. Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.
- Efegil, Ertan. Dış Politika Analizi Ders Notları, İstanbul, Gündoğan Yayınları, 2018.
- Gönlübol, Mehmet v.d. Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1990, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, 1974.
- Hanioğlu, Şükrü. "Ortadoğululuk"tan "Batılılık"a Kimlik Serüvenimiz, Sabah, 07.05.2017.
- Holsti, Ole R. "Theories of International Relations: realism and Its Challenge", Charles W. Karasapan, Celâl Tevfik. "Kıta Çin'ini Tanınamız Üzerine", Orta Doğu, Sayı: 112, Ağustos 1971.
- Kerr, Malcolm H. The Arab Cold War: Gamal 'Abd al-Nasir and His Rivals, 1958-1970, Londra ve New York, Oxford University Press, 1971.
- Koçaş, Sadi. "Türk - Arap Dostluğuna Sabotaj Mı?", Orta Doğu, Sayı: 43, Kasım 1965 s. 7-8.
- Kürkçüoğlu, Ömer. Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suna Karşı Politikası, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Sevinç Matbaası, 1972.
- Kürkçüoğlu, Ömer. "Çoklu Bir Dış Politika İzleyebilecek Birikim ve Maharet Dışişlerinde Var", Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt I, Der.: Habibe Özdal v.d., Ankara, USAK Yayınları, 2009, 21-47.
- Machiavelli, Niholo. Prens, Çev.: Nazım Güvenç, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994.
- Matiç, Uğur. "Orta Doğu Dergisi (Nisan 1961 - Aralık 1973)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul-2010.

- Matıç, Uğur. "Türk Dış Politikasının Batı Yönelimi: NATO Üyeliği", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi (ESBA)*, Ocak 2018 Cilt: 9 Sayı: 1; http://www.esba-dergisi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=171&Itemid=71.
- Özlük, Erdem. *Uluslararası İlişkilere Duygusal Bakış*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2016.
- Reiter, Dan. "Learning, Realism and Alliances: The Weight of the Shadow of the Past", *World Politics*, Cilt 46, No: 4, 1994, ss. 470-526.
- Schmitt, Carl. *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, Çev.: Emre Zeybekoğlu, Ankara, Dost Kitabevi, 2002.
- Schmitt, Carl. *Siyasal Kavramı*, Çev.: Ece Göztepe, İstanbul, Metis Yayınları, 2006.
- Sever, Ayşegül. *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu 1945-1958*, İstanbul, Boyut Kitapları, 1997.
- Snyder, Richard C. v.d., *Decision-Making as a Approach to the Study of International Politics*, Palgrave Macmillan, 2002.
- Verba, Sidney. "Assumptions of Rationality and Non-Rationality in Models of International System", James N. Rosenau (Ed.), *International Politics and Foreign Policy, a Reader in Research and Theory*, New York, The Free Press, 1969, ss. 217-231.
- Wendt, Alexander. *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Yeşilbursa, Behçet Kemal. "Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 1950-1960", *History Studies, Ortadoğu Özel Sayısı*, 2010, ss. 67-98.
- "Bayar'la Mutabık Değiliz", *Akis*, Sayı: 79, 12 Kasım 1955, s. 5.
- "Kıbrıs: Rey Alışverişi", *Akis*, Sayı: 178, 5 Ekim 1957, ss. 12-15.
- "Birleşmiş Milletler: Cezayir Meselesi", *Akis*, Sayı: 145, 16 Şubat 1957, s. 17-18.
- "Türkiye ve Arap Âlemi", *Akis*, Sayı: 146, 23 Şubat 1957, s. 15.
- "Takdim", *Orta Doğu*, Sayı: 6, Eylül 1961, s. 1.
- Milliyet*, 15.12.1958.
- <https://www.aselsan.com.tr/tr-tr/hakkimizda/Sayfalar/Tarihce.aspx>.
- <https://history.blog.gov.uk-/2016/04/07/lordpalmerston/>.
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogandan-onemli-mesajlar-21386210>.
- https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2011/01/30/gumruk_birliginin_bedelini_agir_oduyoruz.

A IMPETUOSITY PROBLEM IN TURKISH FOREIGN POLICY

“Impetuosity” is a term used for hasty people who act with their feelings rather than logic. Although some people are more likely to have this characteristic, it is possible for any person to be restless under the influence of various factors. In general, it is probable that the person who acts restlessly supposes to make a quick and sensible decision, but there is a miscalculation in his or her logic. Factors such as an inability to correctly interpret human relationships, being reactive, and believing quickly can be effective in the emergence of this feature.

States are, from time to time, impetuous in their foreign policies as well. Therefore, impetuosity stands out as an exceptional case against the assumption that states behave rationally in international relations, which is a generally accepted thinking by many of the approaches in the discipline of International Relations. Nevertheless, impetuosity can often be experienced in the foreign policies of several states. For instance, it is highly probable that states that show an emotional and impulsive reaction to international developments, respond to a threat directed against them immoderately, cannot accurately interpret the message of friendship from another state, and adopt a policy even without calculating the motives of their interlocutors. As can be understood from these examples, the potential of showing a sign of impetuosity is higher for states that cannot read international relations correctly, the diplomatic tradition of which is not mature enough or the foreign bureaucracy of which have problems.

In this research, Turkey’s impetuous decisions can be evidently seen in its foreign policy steps, especially towards the Middle East, which since the early Cold War years are problematized. As a country with a state tradition and, thus, diplomatic tradition from far in the past, Turkey’s impetuous attitude resulted from the fact that it pursued Western-oriented policies. Due to the Soviet threat that it felt very closely in the aftermath of the Second World War, Turkey approached the U.S. and Western countries, struggled to be a part of the NATO alliance, and these are very rational steps. However, assigning meanings to this alliance on the ground of the Western identity as a result of the modernization process led Turkey to misinterpret the international system and the motives its interlocutors had and acted with. The Turkish perception that the Soviet policies constituted major threats to Turkey’s foreign policy towards the Middle East and the Balkans in the 1950s and the

role Turkey assumed in the region as if it was the representative of the West prompted Turkey to show signs of impetuosity in some of its steps. The concrete examples of this very phenomenon may be observed in Turkey's efforts to convince the Arab countries to join the Baghdad Pact during its establishment, its inability to grasp which motives Yugoslavia and Greece adopted in their approach to the Balkan Pact, the crisis Turkey experienced with the Soviet Union over Syria in 1957, and eventually in its unfortunate attitude towards the Algerian issue in order to act on the basis of the Western alliance during the UN voting. The proofs of impetuosity in these examples should be noted to have yielded negative results in the short and the long terms. Therefore, it is possible to argue that being restless in international relations leads to unexpected results.

Becoming a chronic habit in Turkish foreign policy in the 1950s, the impetuosity continued in the later years of the Cold War and even manifested itself with various examples in the 1990s and 2000s. However, it has been observed that Turkish diplomacy learned lessons from its past mistakes. For example, to recognize the Syrian regime in 1961 was seen to be a result of being restless and Turkey became more cautious in its future steps of recognition towards other countries. As seen in the examples of the TRNC and Kosovo, Turkey used the rapid recognition as a strategic move in the following years and acted more carefully regarding the recognition of others (such as considering the Russian factor in recognition of the Turkic Republics leaving the Soviet Union). However, some examples of impetuosity stemming from the fact that Western orientation has been effective in Turkish foreign policy for a long time can be seen even in the 2010s. However, moving away from the Cold War mentality in the diplomatic sense, today we can say that Turkey has freed itself from at least being a state showing signs of chronic impetuosity.

An attempt is also made to explain the foreign policy moves that seem to be restless but cannot be put into this category, this being done here through examples from Turkish foreign policy. Although the effects of the Western-oriented policies towards the European Community during the Cold War years, acting not in line with the international community during the 1974 Cyprus peace operation, and leading to the perception that Turkey acted emotionally in that case came into question, it has been explained that these issues cannot be explained through impetuosity. For, even though the European Community policies may be considered within the scope of the

Western orientation, they are the products of Turkey's foreign policy to benefit from the balances between the great powers. Likewise, the Cyprus issue was also a matter of being a party as a guarantor state since 1959 and has remained an extremely sensitive issue due both to Turkey's historical and cultural ties to the island. Indeed, Northern Cyprus is a Turkish state and this is the most legitimate justification for Turkey to use the area for its drilling operations in the Mediterranean. The most prominent example, which seems to be a move that is emotional and impulsive and was taken without questioning the rationality thereof and is thought at first sight as an example of impetuosity, was undoubtedly the "One Minute" outburst of Recep Tayyip Erdoğan at Davos Summit in 2009. Nevertheless, this movement was seen to be a justifiable reaction, it stood out as a result of emotion, and it situated Turkey in the position of being a country that acts independently in the international arena and articulates the feelings of other countries, as well as making Turkey encounter some unexpected consequences. In this research, considering that the axis shift discussions in which the Western-oriented foreign policy, seen as the responsible factor for the restless character of the Turkish foreign policy, is approached having taken place after this outburst, it is necessary to consider the "One Minute" outburst as a foreign policy move away from the impetuosity.